

Encara que ho pugui semblar, el patrimoni científic no és una qüestió del passat. El patrimoni científic és –ho ha estat sempre– un repte per al present i un compromís amb el futur. El patrimoni científic indubtablement procedeix del passat, ens parla de la riquesa de la cultura científica d'altres èpoques en una societat determinada, però és en la més propera realitat del present quan la societat hi contrau una gran responsabilitat, perquè el futur d'aquest patrimoni depèn de les decisions que es prenguin aquí i ara.

Lamentablement, a Espanya –de la mateixa manera que en molts altres països amb un passat ric en cultura científica– això no sempre s'ha entès així. La destrucció d'immensos tresors del patrimoni científic i tecnològic és moneda força comuna. Fins i tot en alguns casos es pot detectar un alarmant augment de manca de sensibilitat envers aquest patrimoni. Potser perquè vivim en una societat massa habituada a considerar que el que és obsolet des del punt de vista del consum desenfrenat del dia a dia, ho és també des del punt de vista cultural. Una mesquina visió que, si s'imposés en tots els terrenys, ens abocaria a l'empobriment cultural més carrincló. Per sort, no manquen iniciatives per afrontar l'avenç d'aquesta idea i per contrarestar els efectes de la desídia o de la incúria en les joies patrimonials de la nostra ciència.

Sigui com sigui, les institucions públiques, emanades directament de la societat, prenen decisions sobre el patrimoni científic que, en ocasions, resulten encertades, independentment dels avatars concrets, atzarosos o contingents –per dir-ho d'alguna manera– que les van dur a prendre-les.

Així esdevingué quan la Generalitat de Catalunya va confiscar la biblioteca i el gabinet dels Salvador el 1938 o quan –no gaires mesos després– l'Ajuntament barceloní nomenat pels vencedors de la Guerra Civil prenia les primeres disposicions per mantenir la titularitat pública derivada d'aquella confiscació feta per les autoritats dels perdedors de la guerra. Per paradoxal que resulti des d'una actualitat massa habituada a analitzar superficialment els episodis més durs o més crítics del nostre passat, la preservació del gabinet i de la biblioteca dels Salvador es va aconseguir mitjançant sengles decisions, cronològicament no gaire distants entre si –tot i que els respectius poders polítics que les prengueren foren ideològicament tan diferents.

En una conjuntura política afortunadament molt diferent, les institucions públiques responsables d'aquesta valuosíssima mostra del nostre patrimoni científic, van haver de prendre decisions enèrgiques respecte a la seva preservació. Així esdevingué quan, el 1998, el CSIC i l'Ajuntament de Barcelona, en constituir com a centre mixt l'Institut Botànic de Barcelona, van decidir també que era indispensable pensar en una localització digna i segura del patrimoni científic dels Salvador que l'atzar dels temps havia llegat a la posteritat. Decisió que es plasmària, finalment, a l'interior del nou edifici de l'Institut Botànic, inaugurat l'any 2003.

Però salvaguardar el patrimoni és sols una part de la responsabilitat de les institucions públiques. La salvaguarda cobra el seu autèntic sentit si va acompanyada d'accions eficaces per posar a l'abast dels estudiosos i dels ciutadans aquest patrimoni científic preservat. Amb les cauteles necessàries, però amb la convicció que els ciutadans han de conèixer-lo, estudiar-lo i gaudir-ne de diferents maneres i vies.

Per això, tota aquesta tasca d'anys i esforços entorn a la biblioteca dels Salvador quedava incompleta mentre no es posés a disposició dels investigadors i de la ciutadania en general el seu catàleg en una edició rigorosa i amb unes exigències tècniques i estètiques que estiguessin a l'alçada de l'immens valor cultural d'aquesta biblioteca. Per tot allò, el CSIC, tractant de nou d'estar a l'altura de l'exigència de les seves responsabilitats en la preservació i la valoració del nostre passat científic, decidí no estalviar esforços perquè aquesta edició arribés a bon port, posant-hi tots els esforços i tot l'afany que fossin necessaris. En aquest sentit i com a punt final d'aquestes paraules, com a president de l'Agència Estatal CSIC, vull apropiarme de les paraules d'un dels pares de la Ciència Moderna, Francis Bacon (*Novum Organum*, 1620: I, 80) que va escriure que "no ens hem de meravellar del fet que les ciències no prosperin quan estan separades de les seves arrels".

Rafael Rodrigo Montero

President del

Consell Superior d'Investigacions Científiques

Les biblioteques i arxius són entitats molt fràgils, vulnerables a l'espoli i a la destrucció. De nombrosos autors clàssics només es coneix el nom, perquè els papirs i pergamins que contenien els seus escrits van desaparèixer fa segles. D'algunes obres renaixentistes només ens han arribat uns pocs exemplars. Ja no podrem valorar les conseqüències de la destrucció de milers de pergamins durant la Revolució Francesa, o la recent destrucció de la biblioteca de Bagdad, on les flames s'emportaren definitivament les darreres còpies en àrab dels antics manuscrits de la biblioteca d'Alexandria, o l'incendi dels herbaris de Berlin, on es convertiren en fum els principals fons documentals per a l'estudi de la flora americana. Des de sempre, les famílies o els canvis de fortuna d'algunes institucions, han dispersat llegats i biblioteques. Davant d'aquest quadre pren un notable interès la prodigiosa permanència de la Biblioteca Salvador. Malgrat que és de reduïdes magnituds, aquesta biblioteca reflecteix el naixement de la ciència moderna, bressol de la nostra cultura tecnològica, arrel d'una nova cultura humana expressada en les infinites disciplines i especialitats científiques dels nostres dies.

Retornar als primers llibres científics és necessari si volem comprendre l'expansió de les primeres idees que tan arribarien a influir en nostre permanent diàleg amb la Natura. Reviure, ni que sigui molt parcialment, les polèmiques i discussions que es troben a la base del pensament renaixentista, produeix una emoció només comparable a la reflexió sobre l'origen de la vida a la Terra. Malgrat el canvi de magnitud que en la difusió del coneixement representà la impremta, les noves tecnologies ofereixen avui una nova oportunitat de permanència d'uns continguts en els que reposen els fonaments de la nostra cultura. La publicació d'aquest catàleg n'és el pas previ per a la futura digitalització completa del fons, especialment necessària si recordem que tots dels seus llibres foren impresos artesanalment.

La publicació d'aquest llibre, però, és motiu de celebració per moltes altres causes. Permet recollir els fruits de les llavors que en el seu dia, ja fa molts d'anys, es van plantar a Montjuïc per a construir un jardí botànic. L'Ajuntament de Barcelona sempre s'ha mostrat sensible a les demandes de la societat tant en el camp de la cultura com en el de la ciència. El suport de la ciutat als seus Museus, expressat reiteradament des del començament del segle passat, no ha defallit per be que no sempre el suport rebut ha tingut la intensitat que tots hauríem volgut. El compromís

de l'Ajuntament de Barcelona, amb els Museu d'Història Natural i amb l'Institut i el Jardí Botànics va fer possible la incorporació del Gabinet d'Història Natural de la família Salvador en els fons de l'Institut Botànic, en una època ben difícil per a la ciutat. Tal com ja recull Pascual Madoz al seu extens Diccionario Geográfico, el Gabinet dels Salvador figurava entre els principals equipaments culturals de la ciutat a principis del segle XIX. Extenses col·leccions de plantes, animals, fòssils i minerals, amb una notable biblioteca especialitzada, constituïen el nucli d'aquest gabinet de curiositats que, originat per la iniciativa de la família d'apotecaris Salvador, va il·lustrar moltes generacions de barcelonins i visitants de la ciutat durant tres segles.

La celebració dels Jocs Olímpics del 1992 va permetre un nou impuls amb l'inici de les obres del nou Jardí Botànic. Amb aquest projecte la ciutat de Barcelona va buscar una solució definitiva a les precàries instal·lacions de l'Institut Botànic i ens plau recordar com ha sabut concitar la col·laboració activa de nombrosos sectors de la nostra societat. En els darrers anys gràcies al suport del Consell Superior de Investigacions Científiques, que ha construït l'edifici de l'Institut, i de la Unió Europea, que va contribuir a la construcció del nou Jardí, el projecte s'ha anat consolidant fins integrar definitivament des de la recerca científica i la custòdia de les valuoses col·leccions, a l'Institut, als programes culturals i educatius adreçats a tota la ciutat centrats en el nou Jardí. El Jardí Botànic de Barcelona esdevé així allò que han de ser tots els jardins botànics de les modernes societats democràtiques: un espai de creació i de trobada dels ciutadans amb les plantes i la ciència que les estudia, un espai on aprendre, un espai on el nostre diàleg permanent amb la natura es pot enriquir personalment.

Aquest esperit de cooperació que ha inspirat tot el projecte també es reflecteix en la publicació d'aquest llibre: és la conseqüència de sumar esforços, reunir col·laboracions de moltes persones diferents que han contribuït durant molts d'anys a la catalogació i preparació del text.

L'any 2007 va ser declarat com "l'Any de la Ciència" i, des de fa molts anys, Barcelona aposta per esdevenir referent internacional del coneixement científic. La publicació d'aquest llibre l'any 2008 esdevé un magnífic colofó dels nombrosos actes que al llarg del dit Any es van dur a terme. Vull manifestar la meua més íntima satisfacció per l'edició d'aquesta obra que recull els continguts d'una primerenca i notable biblioteca científica de l'Edat Moderna, que una família d'apotecaris barcelonins va reunir pacientment al llarg de tres segles, i que avui les dues administracions públiques que comparteixen la seva custòdia –l'Ajuntament de Barcelona i el Consell Superior d'Investigacions Científiques– posen a l'abast dels estudiosos i de tota la ciutadania.

Jordi Hereu i Boher

Alcalde de Barcelona

Vàrem rebre l'encàrrec de la Comissió Mixta de l'Ajuntament de Barcelona i del Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC), l'any 2004, presidida aleshores per Ferran Mascarell i Montserrat Torné, per coordinar aquesta edició del catàleg de la Biblioteca dels Salvador, avui conservada a l'Institut Botànic de Barcelona, amb una forta càrrega de responsabilitat. En primer lloc, perquè significava que ens acostàvem a la fi d'un camí, llarg i complicat, ple d'entusiastes col·laboracions però també de dificultats per rematar una feina començada molts anys enrere. I, en segon lloc, perquè érem conscients que l'encàrrec era personal, però també institucional, i a més a dues bandes: d'una banda, l'Institut Botànic, que durant dècades ha conservat, tingut cura i treballat perquè la col·lecció dels Salvador –en particular el seu herbari i la seva biblioteca– tingués el reconeixement públic de la seva immensa importància; i, de l'altra, la Institució Milà i Fontanals, on el CSIC hi té un departament d'història de la ciència, la col·laboració del qual semblava pertinent per poder aportar la perspectiva dels especialistes en història de la ciència, ateses les característiques de la biblioteca dels Salvador.

El catàleg conté la descripció del miler i escaig d'obres impreses que componen actualment aquesta biblioteca. Està ordenat per ordre cronològic, començant per l'imprès més antic (1485) i acabant pel més recent (1844). Va acompanyat dels corresponents índexs alfabètics, que remetent al número d'ordre que precedeix cada registre catalogràfic i que apareix a la part superior esquerra de cada descripció. L'índex d'autors inclou també les altres responsabilitats: col·laborador, editor literari, traductor, il·lustrador, etc. L'índex d'impressors indica també el lloc de publicació. L'índex de matèries, instrument bàsic per a la consulta de qualsevol fons bibliogràfic és el resultat, sempre complicat, d'oferir una classificació entenedora per al lector actual, però a la vegada no excessivament anacrònica respecte a les disciplines i matèries d'un fons històric com aquest.

A més de sortir a la llum pública sota la forma d'aquests dos volums impresos, és evident que, en ple segle XXI, un catàleg d'una biblioteca d'aquestes característiques havia d'oferir també la possibilitat de ser consultat en línia: des d'unes setmanes abans de l'aparició del catàleg imprès això és possible a través del web de les biblioteques del CSIC <http://www.csic.es/cbic/cbic.html>.

Des que els coordinadors vàrem acceptar l'encàrrec, hem tractat de treballar de valent els darrers quatre anys, però sense oblidar ni ocultar la gran quantitat de feina que moltes altres persones ja hi havien aportat des de fa molts més anys –i continuaven aportant-hi– i sense la qual aquest Catàleg no hauria pogut veure la llum. Per això, aquesta breu presentació es tanca amb un llarg apartat d'agraïments.

Els Coordinadors

AGRAÏMENTS

M. Aurèlia Capmany, Joaquim de Nadal, Ferran Mascarell, Carles Martí, Jordi Martí, Jordi Carrió, Marta Montmany, Carme Prats, Núria Fradera i Xavier Suñol, des de les seves responsabilitats al capdavant dels museus de l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, han contribuït en tot moment a la conservació, restauració i manteniment del fons Salvador.

Josefina Castellví, Jaume Josa i Lluís Calvo, coordinadors institucionals del CSIC a Catalunya, han procurat en els darrers anys que la catalogació de la Biblioteca avancés, a més de donar suport incondicional al progrés de l'Institut Botànic.

Josep M. Bricall i Enric Cassassas els quals, des dels seus càrrecs institucionals a la Universitat de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans, van recolzar l'elaboració d'aquest Catàleg. Dolors Lamarca va facilitar la participació dels experts de la Universitat de Barcelona en la catalogació dels volums de la Biblioteca.

També Luis García Ballester (1936-2000), procurà, des de la fundació de la Unitat, avui Departament, d'Història de la Ciència de la Institució Milà i Fontanals del CSIC, l'any 1987, que l'elaboració del catàleg anés endavant.

Teresa Formentí, Isidora Manso, Sandra Valentín, Aurora Toboso, Yuri López i Ana García, des de les seves diverses responsabilitats a la Biblioteca de l'Institut Botànic, han intervingut en la catalogació, ja sigui repassant el catàleg, preparant els llibres, revisant-los, preparant imatges o corregint-ne els índexs.

Oriol de Bolòs, Alfonso Susanna, Aurora Alías, Immaculada Sistané, Núria Costa, Àngel M. Romo i Neus Ibáñez, tots de l'Institut Botànic, han contribuït de moltes maneres al coneixement d'aquestes col·leccions i, en definitiva, tots han vetllat d'una manera permanent i des de molt distintes responsabilitats per la conservació del Gabinet dels Salvador.

Francesc Uribe i el seu equip de malacòlegs del Museu de Ciències Naturals de Barcelona, a la vegada que elaboraven el catàleg dels mol·luscs del Gabinet, ens feien veure l'interès d'alguns llibres utilitzats pels Salvador en l'estudi de les seves col·leccions.

En el mateix sentit hem de regraciar Antoni Abad, del Museu Geològic del Seminari, per la catalogació dels fòssils. Montserrat Inglés i Montserrat Ortí han estudiat la col·lecció de marbres.

Josep M. Valderas i Josep M. Camarasa, veritables coneixedors del fons bibliogràfic i de la història de la família Salvador, respectivament, han tingut sempre temps per resoldre tots els dubtes que els hem plantejat.

Salvador Maluquer ens ha ajudat a comprendre millor la història de la família Salvador i d'aquesta col·lecció.

Marta Passola i Josep Pérez Freijo, des de Producció Editorial de l'Ajuntament de Barcelona, han contribuït decisivament en el llarg camí per veure publicat aquest llibre. Emma Sallent va donar una ma amb les imatges en el moment clau.

Àlvar Martínez Vidal i Ada Pastor, amb la generositat i la paciència habituals, varen llegir, comentar i suggerir millores dels textos.

Finalment, aquesta petita història arriba a bon port gràcies a l'encert en el camí transitat des de la constitució de l'Institut Botànic com a Centre Mixt CSIC-Ajuntament de Barcelona, mercès a l'acord signat l'any 1998 per Joan Clos, Alcalde de Barcelona, i César Nombela, President del CSIC, amb el suport de Jorge Fernández Díaz, aleshores Secretari d'Estat, com també dels vicepresidents del CSIC Emilio Lora-Tamayo i Miguel García Guerrero, de Teresa Mendizábal, Vocal Assessora de Presidència del CSIC, i de Juan Antonio Richart, Gerent del CSIC. De la mateixa manera, cal reconèixer també l'esforç i el compromís, amb l'Institut i amb aquesta edició en concret, de l'exPresident del CSIC, Carlos Martínez Alonso, i del també exVicepresident del CSIC José Manuel Fernández Labastida del Olmo; cal també fer esment del ferm compromís i de l'ajut constant a l'Institut Botànic de Barcelona de José Juan Sánchez Serrano, vicepresident adjunt del CSIC, com també del Coordinador de l'Àrea de Recursos Naturals del CSIC, Xavier Bellés. En darrer terme, cal donar les gràcies a Miguel Ángel Puig-Samper, director de Publicacions del CSIC, pel seu permanent suport com també a Lluís Calvo, Coordinador Institucional del CSIC a Catalunya, pel seu esforç incansable en fer realitat aquesta edició.